

DE COLLECTIONE BURCHARDI

EPISCOPI WORMATIENSIS

*s mos inscribendi synodis, pontificibus, vel Patribus sententias quorumdam posteriorum
scriptorum, Pœnitentiale Ecclesiarum Germaniæ ab ipso receptum et auctum.*

Dissertatione FF. Ballerini *De antiquis collect.*, Opp. S. Leonis Magni tom. III, seu *Patrologia*,
tom. LVI, col. 320.)

Burchardus, patria Hassus, non monachus, ut crediderunt, sed canonicus et capellanus resuit, ac postea ad Wormatiensem cathedralm otus ante annum 1062, eamdem tenuit usque ad n 1025, quo e vivis excessit xiii Kal. Septem-Dum autem erat episcopus, collectionem canonhortante Brunicone Ecclesiae Wormatiensis præconcinnavit. Stephanus Baluzius in præfatione tonii Augustini libros de Emendatione Gratianis, animadvertisit verum hujus collectionis auctor dicendum esse potius Olbertum monachum nsem, et postea abbatem Gemblacensem, quo te et magistrante Burchardus magnum illud causa volumen centonizavit, si vera hæc sunt quæ tur in libro de Gestis abbatum Gemblacensium. ex mss. Gemblacensibus atque Leodiensibus aliter narrat Bartholomæus Fisen in *Floribus in Leodiensis*, pag. 328. Cum vero Burchardus a præceptore et familiari suo uteretur, eum operis adjutorem adhibuisse negari non potest. Sigebertus in Chronico ad annum 1008 Burchard collaborante magistro suo Olberto, viro undequotiesimo, magnum Canonum volumen edidisset. Anonymus, qui post Burchardi obitum ejus digessit editioni Coloniensi insertam, alium operis adjutorem commemorat. Eodem tempore, inquit, in *Collectario canonum.... codicis laboravit. Nam domino Walterio Spirensi episcopo adjuvante, et Brunicone præposito ex parte et suggestente, canones in unum corpus collectatu dignus est titulus: Collectarium canonum;* manuscripti codices omni titulo carent. Convero cum præfatione ipsius Burchardi paulo subjicienda, in cuius fine is suam collectionem *tarium* vocat.

Ad Ecclesiæ sue Wormatiensis usum idem se confecisse in eadem præfatione testatur. non incepsum ante annum 1012 colligitur ex secundo, c. 227, ubi suam formatam epistolam ad Walterium Spirensim scriptam eodem anno Martii. Idem vero opus jam fuisse perfectum nam Burchardus anno 1023 synodo Salangast interesseret, ex eo cognoscimus quia ejusdem i canones cum in collectionem non potuisset

A inserere, in calce omnes subjicit. Joannes Molinæus in præfatione ad Ivironis Decretum auctor est multa in editis Burchardi libris desiderari quæ ipse vidit in veteribus pleniora, sed ea in duodecim libros tantum divisa, quorum sexta pars est editus liber. Hinc, ut credimus, Joannes Albertus Fabricius tom. XI Bibliothecæ Græcæ, pag. 8, duodecim tomos decretorum a Burchardo collectos tradit, additque: *Hoc opus ipsius integrum necdum lucem vidit, sed tantum excerta ex illo divisa in libros 20.* At non solum codex, ex quo editio prodiit, libros 20 Burchardo inscribit, verum etiam illa quoque vetustissima exemplaria quæ Petrus Pithœus commemorat. Nos item quatuor integros codices vidimus, duos in biblioteca Vaticana signatos num. 1350 et 1355, unum apud Patres Benedictinos in monasterio Padilironensi, et aliud Patavinum in biblioteca S. Justinæ, qui totidem libros eidem Burchardo inscriptos exhibent. Addemus et alia duo antiqua Vaticana exemplaria 1356 et 4980, quorum alterum incipit a libro septimo, alterum a nono, et utrumque prosequitur usque ad librum xix, qui ob mutilos codices fine caret. Cum hæc librorum series ac ea quæ in eisdem continentur eadem sint in aliis exemplaribus integris, hæc quoque duo exemplaria eundem viginti librorum numerum confirmant. Cum porro nulli hactenus noti codices ullam collectionem Burchardi nomine prænotatam, in duodecim partes distributam contineant, veremur ne Joannes Molinæus sequivocatione aliqua ductus alias ampliorem anonymam collectionem in totidem partes divisam ob consonantiam in pluribus pro Burchardiano opere inadvertenter acceperit. Forte ob oculos habuit collectionem Sorbonieo-Matinensem in partes duodecim distinctam, quam descripsimus capite decimo; deceptusque ex eo fuit quia inter titulos librorum Burchardi i, ii et sequentibus, ac titulos ejusdem collectionis præfixos partibus i, ii, iii, iv, v et x, summa consensio est. Certe præfatio quæ in solis mss. 20 libros præferentibus invenitur, Burchardum habet auctorem iidemque libris fidem facit. Id autem multo clarius elucet ex tribus Burchardi codicibus Vat. 1355, Patavino S. Justinæ, et Padilironensi, in quibus ipsa præfatio ab editis discrepans, et sincerior, ut mox videbimus,

quam vulgata, non solum eumdem viginti librorum numerum expresse approbat, verum etiam ipsorum titulos insertos præferens, hos et non alios a Burchardo concinnatos testatur. Concinit etiam anonymous ipsi Burchardo coœvus, qui in ejus Vita tradit: *Hoc vero corpus, sive Collectarium distinxit, et in viginti libros distribuit.* Nonne hæc duo, coœvi scilicet scriptoris et ipsius Burchardi, testimonia duodecim librorum opinionem expungunt?

3. In Operibus Georgii Cassandri pag. 1091 et 1098, teste Fabricio, hæc leguntur: *Nacti etiam sumus ms. opus Burchardi, quod obiter tunc cum impresso Parisiis an. 1549 contulimus, et deprehendimus epistolæ phrasim totam immutatam.* Id ipsum et nos observavimus in tribus laudatis codicibus, in quibus tantum præfationem invenimus. In his præfatio non solum verbis discrepat a vulgata, verum etiam ordine: ea enim quæ in editis ad præfationis calcem ab aliis adjecta videri possunt, ipsi præfationi in iisdem mss. ita inseruntur, ut Burchardo auctore scripta fuisse manifestissime constet. Horum veterum exemplarium concordia, cum quibus alios quoque codices qui præfatione non careant, convenire non ambigimus, hanc veram esse præfationem seu epistolam Burchardi ad Bruniconem suadet; id ipsumque confirmat ipsa styli ac syntaxeos inconcinnitas, quæ illi ævo maxime congruit. Præfationem autem vulgatam, cum tam aperte a memoratis vetustis mss. dissentiat, studiosi alicujus arbitrio, cui elegantior stylus placebat, fuisse immutatam arbitramur. Illam interim qualis in codicibus legitur hic exhibemus.

4. « Burchardus solo nomine Wormaciensis episcopus Brunichoni fideli suo, ejusdem videlicet sedis præposito, in Christo Domino salutem.

« Multis jam sæpe diebus familiaritas tua, frater charissime, præsens nobis hortando suggessit quatenus libellum ex variis utilitatibus ad opus presbyterorum nostrorum tam ex sententiis sanctorum Patrum quam ex canonibus, seu ex diversis pœnitentialibus vigilanti animo corpus in unum colligerem: ob id maxime, quia canonum jura et judicia pœnitentium in nostra diœcesi sic sunt confusa atque diversa et inculta, ac sic ex toto neglecta, et inter se valde discrepantia, et pene nullius auctoritate suffulta, ut propter dissonantiam vix a sciolis possint discerni. Unde fit plerumque ut confugientibus ad remedium pœnitentiae, tam pro librorum confusione quam etiam presbyterorum ignorantia, nullatenus valeat subveniri. Cur hoc? Inde æstimo evenire maxime, quia mensuram temporis et modum delicti in agenda pœnitentia non satis attente, et aperte, et perfecte præfigunt canones pro unoquoque crimen, ut de singulis dicant qualiter unumquodque emendandum sit; sed magis in arbitrio sacerdotis intelligentis relinquendum statuunt. Quapropter, quia hoc nisi a sapientibus et legis divinæ eruditis fieri

A nequit, rogavi me dilectio tua, ut hunc librum breviter collectum, nunc demum pueris discendum traderem: ut quod nostri cooperatores in maturiore ætate positi nostris diebus, et antecessorum nostrorum tarditate neglexerant, modo ætate teneris, et aliis discere volentibus traderetur. Siquidem ut prius fuerent probi discipuli, post plebium et doctores et magistri; et ut perciperent in scholis quod quandoque docere deberent sibi commissos. Desiderium tuum, et petitio, frater, justa mihi videtur, et de voluntate tali gratias ago. Etiam et illi multimodas gratias refero, qui te talem mihi præstiterat, quia pro statu Ecclesiæ nostræ te assidue desudasse eognoveram. Sed quod tuam exhortationem sœpius mihi inculcatam tandi distuleram, meæ ignavie nolo ut assignes, quia duabus ex causis minime mihi hoc attingere licuerat: scilicet propter varias et inevitabiles ecclesiasticas necessitates, quæ quotidie more fluctuum emergunt; et insuper cura mundialium rerum ad imperialia mandata pertinentium, quæ studentis et ad superiora tendentis animum valde obtundunt; quia animus cœjusque, dum dividitur per plura, minor fit ad singula. Tamen tuis sanctis petitionibus obediens synodalis præcepta et sancta statuta tam ex sententiis sanctorum Patrum quam ex canonibus, Deo largiente, collegi et, prout potui, corpore connexui in uno, et in viginti libros idem corpus distribui. Et si quis diligens lector eos subtiliter perscrutatus fuerit, multas utilitates nostri ministerii in eis inveniet.

Index (1) singulorum librorum D. Burchardi Wormaciensis episcopi, breviter quid quoque libro continet ostendens.

« Primus libes continet de potestate et primatapostrolicæ sedis, patriarcharum, cæterorum primatum metropolitanorum, et de synodo celebranda, et vocatione ad synodum; de accusatis, et accusatoribus, et testibus; de exscoliatis injuste; de judicibus ac de omni honore competenti, ac dignitate, et diverso negotio, et ministerio episcoporum.

« Secundus liber continet de congruenti dignitate et diversa institutione, ac nutrimento, vel qualitate vitæ, et diverso negotio, et ministerio presbyterorum, et diaconorum, seu reliquorum ordinum ecclesiasticorum.

« Tertius liber continet de divinarum domorum institutione, et cultu, et honore; de decimis, et oblationibus, et justitiis singulorum; et qui libri in sacro Catalogo recipientur, qui vero apocryphi, et quando apponendi sint.

« Quartus liber continet sacramentum baptismatis, et ministerium baptizandorum, et baptizatorum, et consignandorum, et consignatorum.

« Quintus liber continet de sacramento corporis et sanguinis Domini, et de perceptione, et observatione eorum.

« Sextus liber continet de homicidiis sponte et

(1) Hic titulus, vel saltem Burchardi nomen, librariorum arbitrio insertum videtur.

s commissionis, et de parricidiis, et de frat-
tis de illis qui uxores legitimas, et seniores
ficiunt, et de occisione ecclesiasticorum,
rvatione, et de pœnitentia singulorum.

ius liber continet de incesta copulatione
nitatis, et in quo geniculo fideles et con-
siderari debeant, et de revocatione, et de
singulorum.

is liber continet de viris ac feminis Deo
sacrum propositum transgredientibus, et
ione, et de pœnitentia eorum.

is liber continet de virginibus et viduis non
raptoribus earum, et de separatione eo-
unjunctione legitimorum connubiorum, de
, de transgressione et pœnitentia singu-

us liber continet de incantatoribus, et de
, de divinis, de sortilegis et de variis illu-
liaboli, et de maledicis, et de contentiosis,
spiratoribus, et de pœnitentia singulorum.
imus liber continet de excommunicandis
unicatis, de furibus, et de prædatoribus,
sumptione, et contemptu, et negligentia,
iatione, et pœnitentia eorum.

ecimus liber continet de perjurio et de
ejus.

is decimus liber continet de veneratione
tione sacri jejunii.

us decimus liber continet de crapula, et
et de pœnitentia eorum.

us decimus liber continet de imperatoribus,
s, et de reliquis laicis, et de ministerio

decimus liber continet de accusatoribus,
us, de defensoribus, de falsis testibus, et
ntia singulorum.

nus decimus liber continet de fornicatione
diversi generis, et de pœnitentia utriusque
versæ ætatis.

us decimus liber continet de visitatione,
itia, et reconciliatione infirmorum.

decimus liber, qui *Corrector* vocatur et
continet correctiones corporum et anima-
cinas, et docet unumquemque sacerdotem,
iplicem, quomodo vel qualiter unicuique
valeat, ordinato vel sine ordine, pauperi,
ero, juveni, seni, decrepito, sano, iufirmo,
state, in utroque sexu.

imus liber *Speculationum* vocatur : specu-
lare de Providentia et de prædestinatione di-
e adventu Antichristi, de ejus operibus, de
one, de die judicii, de infernalibus pœnis,
te pœpetuae vitae.

frater, si regentibus plebes suas ex his
unum defuerit, quomodo eas instruere et
terunt? Etiam sacerdotis nomen vix in eis

quia valde periculosæ sunt evangelicæ
ibus dicitur : *Si cæcus cæco ducatum præ-
in foveam cadunt.* Quod si est aliquis invi-

A dulus qui, postquam istud viderit, mihi invidenter, di-
cens me ex alienis aribus colligere escas, et ex alio-
rum labore mihi facere nomen inane, esto. Fateor
quia ex aliorum labore collegeram, quia mihi soli
canones facere non licet, colligere licitum est, quod
et feci; Deus novit, non pro arrogantia quadam, sed
pro nostræ Ecclesiæ necessitudine. Ut autem obstrua-
tur detrahentis murmur, liber qualiscumque sit, no-
strorum sit. Non rogo ut nostri episcopii limen trans-
eat, sed nostris addiscendum remaneat. Quomodo
autem, vel unde illum collegerim, volo ut audias ;
et si est peccatum ullum, tuo judicio relinquo diju-
dicandum. Nihil addidi de meo nisi labore, sed ex
divinis testimoniis ea quæ in eo inveneris, magno
sudore collegi. Et ut essent quæ comportaveram au-
toritativa, summo studio elaboravi. Ex ipso enim
nucleo canonum, quod a quibusdam *Corpus canonum*
vocatur, quæ sunt nostro tempori necessaria, ex-
cerpsi. Ex canone apostolorum quædam, ex trans-
marinis conciliis quædam, ex Germanicis quædam,
ex Gallicis et Hispanicis quædam, ex decretis Ro-
manorum pontificum quædam, ex doctrina ipsius
veritatis quædam, ex Veteri Testamento quædam,
ex apostolis quædam, ex dictis sancti Gregorii quæ-
dam, ex dictis sancti Hieronymi quædam, ex dictis
sancti Augustini quædam, ex dictis sancti Ambrosii
quædam, ex dictis sancti Benedicti quædam, ex dictis
sancti Isidori quædam, ex dictis sancti Basillii quæ-
dam, ex Pœnitentiali Romano quædam, ex Pœniten-
tiali Theodori quædam, ex Pœnitentiali Bedæ quæ-
dam. Ad hæc in Collectario hoc si quid utilitatis in-
veneris, Dei donis ascribe. Si autem quid superfluita-
tis, meæ insipientiæ deputa. Bene valeas, et in sacris
orationibus tuis mei peccatoris memoriam deprecor
ut habeas. Explicit prologus. »

5. In hac præfatione, seu epistola ipsius Burchardi
notanda sunt verba in viginti libros *idem corpus dis-
tribui*; et præterea recolendum est, quod antea at-
tingimus, singulorum librorum ordinem et titulos
eidem præfationi a Burchardo fuisse insertos, ut ne
dubitari possit quin editum opus, quod cum hoc
librorum numero et cum iisdem titulis atque ordine
plane concordat, Burchardum habeat auctorem. In
vulgata præfatione, licet rebus pluribus discrepans,
idem librorum numerus indicatur. At ordo diversus;
et quædam particulæ ita ab eadem præfatione dis-
sectæ sunt et in calcem rejectæ, ut non a Burchardo,
sed ab alio conscriptæ et adjectæ videri possint. Non
solum enim index titulorum cujusque libri in vulga-
tis a præfatione distractus est, verum etiam ipsi
præmittitur auctorum ex quibus Burchardus cano-
nes derivavit; catalogus, ab eadem præfatione pa-
riter divulsus cum hac inscriptione, quæ a Burchardo
proficiisci nequit : *Ex quibus locis auctorum scriptis
ecclesiastica hæc decreta collegerit.* Nucleus cano-
num, quem initio catalogi Burchardus in fine præ-
fationis laudat, et *canonum Corpus* a quibusdam ap-
pellari affirmat, est pseudo-Isidori collectio, ex qua
quidem multa apocrypha decreta transcripsit. Plura

vero capitula ex Reginone, et nonnulla etiam ex duabus appendicibus quæ in mss. Reginonis collectioni subjiciuntur, eum excerptisse Stephanus Baluzius in præfatione ad Reginonem late demonstrat. Verum in titulis multa mutavit, aliis titulis ex arbitrio præfixis, qui a subsequentibus canonum collectoribus ex eodem suscepti, magnam confusionem pepererunt. Cum enim non pauca apud ipsum inscribantur nominibus conciliorum, vel pontificum, in quorum decretis aliunde editis nihil tale reperitur; ea in deperditis eorumdem documentis a Burchardo vel ab excriptoribus ejus inventa plures crediderunt; ac propterea eadem veluti fragmenta pretiosa ab ipsis conservata suo cujusque synodi, vel pontificis loco in Conciliorum editionibus addita sunt. Qui vero rem hanc accuratius expendendam suscepere, detexerunt Burchardum synodorum, Romanorum pontificum, aut sanctorum Patrum nominibus tribuisse ea capitula quæ Regino vel ex Capitularibus regum, vel ex Rhabano, vel ex Ferrando diacono, vel sine ulla auctoris mentione recitavit. Stephanus Baluzius in laudata præfatione, num. 22, hæc de Capitularium libris notavit: *Burchardus cum Reginonem compilaret, maluit quæ hinc accipiebat capita tribuere conciliis quibusdam, aut Patribus antiquis, quam regibus nostris; quod Francorum appellatio, qua Reginonis atque Witichindi etiamnum ævo gloriantur reges Germanorum, usurpari desiisset ætate Burchardi, adeoque exuta a Saxonibus esset omnis Capitularium istorum reverentia. Burchardus enim semel tantum cap. 218 et 219 libri primi citat capitula Karoli Magni, sic ut addat illa ab episcopis collaudata esse apud Aquisgranum, alioqui forsitan his non usurpus.* Illud vero Burchardus sibi præstissime videtur, ut capitula sumpta ex auctoribus qui non essent vel summi pontifices, vel synodi, vel Patres satis noti et celebres, non sui cujusque auctoris, sed alio celebriori nomine allegaret. Quæ animadversio perutilis erit in legendis collectionibus Burchardo posterioribus, ex gr. Iponis et Gratiani, qui plura ejusdem generis ex Burchardo receperunt. Illam porro laudem huic collectioni omnes tribuunt; quod methodum satis aptam sequatur, ac præterea canones aliquot conciliorum Germaniae posterioris temporis contineat, qui vel in rarissimis codicibus inveniuntur, vel etiam lectiones præferunt optimas, ex quibus vulgati emendari queunt.

6. Duo tandem omittere nolumus. Primo in bibliotheca Vaticana sine auctoris nomine exstat vetus codex 4227 inscriptus *Corrector et Medicus*, cui similem in bibliotheca Parisiensi S. Victoris vidit etiam Jacobus Petit, ac ex eodem excerptum dedit in Pœnitentiali Theodori tom. I, pag. 358.

A Hic autem ad Burchardi collectionem pertinet, in qua est liber decimus nonus eodem titulo prænotatus, ut vel ex titulis in Burchardi præfatione antea descriptis fiqueat. Secundo in ms. Vat. 3830 sæculi xi exhibetur Pœnitentiale in quo leguntur interrogations facienda a confessariis cum taxatione pœnitentiæ. Hæ omnes interrogations ad verbum exscriptæ leguntur in eodem Burchardi libro xix, cap. 5. Solum in hoc capite Burchardiano plures sunt quam in laudato codice. Interrogationum paragraphi, quos vitandæ confusionis causa numeris computavimus atque distinximus, apud Burchardum sunt centum et nonaginta quatuor. In eo autem codice interrogations eadem sunt ac in laudato capite quinto Burchardi a num. 1 usque ad num. 59, qui incipit: *Violasti sepulcrum.* Dein apud Burchardum abundant sequentes numeri a 60 usque ad n. 103 inclusive, qui inscribuntur *de arte magica, de sacrilegio, de gula et ebrietate, de irreligiositate, item de arte magica, de superstitione et item de arte magica.* Hi omnes numeri desunt in memorato codice, qui post illa numeri 59, *Violasti sepulcrum*, etc., subdit: *Concubuisti cum sorore uxoris tuæ, etc.*, uti apud Burchardum num. 104, et sequitur usque ad num. 152, *Credidisti, quod quidam credere solent, quod sint agrestes feminæ, etc.* Omittit autem quæ in fine hujus numeri apud Burchardum adjiciuntur: *In istis omnibus supradictis debent sacerdotes, etc.*, ac præterea ignorat sequentem numerum 153, cuius initium est: *Fecisti ut quædam mulieres in quibusdam temporibus, etc.* Mox idem codex productis numeris apud Burchardum 154, 155 et 156, præterit sex numeros sequentes a num. 157, *Fecisti quod quædam mulieres facere solent, ut cum filio tuo parvulo, etc.*, usque ad num. 162. Profert autem numerum 163, *Interfecisti filium vel filiam, etc.*, cum duobus sequentibus. Caret num. 166, *Gustasti de semine, etc.* Tum descripto numero 167, *Bibisti chrisma, etc.*, omittit cæteros quatuordecim a num. 168 usque ad 181, atque concludit cum Burchardianis numeris 182, *Oppressisti infantem, et 183, Invenisti infantem.* Burchardus addit in fine undecim numeros, qui in codice non reperiuntur. Pœnitentiale hujus codicis Germanicis Ecclesiis usitatum indicant inter cæteros duo numeri, in quibus Theutonice locutionis fit mentio. Num. 30, *quod Theutonice carina vocatur*; et quæ num. 151 apud Borchardum efferuntur, *quod vulgaris stultitia Werwolff vocat* in codice exprimuntur sic: *quod theutonice Werwolff vocatur.* Facile autem ex dictis conjicere licet Burchardum hoc Pœnitentiale apud suos receptum collectioni inseruisse, et ex aliis Pœnitentialibus addissee quæ in eo desiderantur.